

Література

1. Історія народного господарства та економічної думки України. 36. наук. праць. — Вип. 41. — К.: ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України», 2008. — 300 с.
2. История предпринимательства в России: XIX — начало XX века. Вып. 4: Сб. статей / Под ред. А.Л.Дмитриева, А.А.Семенова; Высшая школа менеджмента СПбГУ. — СПб.: Изд-во «Высшая школа менеджмента», 2008. — 452 с.
3. Сборник узаконений, правил и распоряжений по делам, касающимся фабричной инспекции. — Выпуск II. — Петербург, 1899 г. — 1036 с.
4. Собрание речей т.т. Депутатов Государственной думы I и II созыва. — СПб.: Тип. «Разумь», 1908. — 685 с. — XXI с.
5. Сборник узаконений, правил и распоряжений по делам, касающимся фабричной инспекции. — Выпуск III. — Петербург, 1899. — 1073 с.
6. Установление о промышленности. — Свод Законов. — СПб., 1899. — Т. XI. — Ч. 2. — XXIII с. — 1369 с.
7. *Фармаковский С.П.* К вопросу о законодательном регулировании синдикатов и трестов. Доклад, читанный в Императорском Русском Техническом обществе 5 февраля 1910 г. — СПб. 1910. — 274 с.
8. Государственная Дума. Третий созыв. Стенографические отчеты 1912 г. Сессия пятая. Часть II. — СПб., 1912. — XI с. — 1046 с.

Стаття надійшла до редакції 18.05.2010 р.

Н. М. Костюченко,

Сумський державний університет

ПІДХОДИ ДО ОБҐРУНТУВАННЯ ІНСТИТУЦІЙНИХ РІШЕНЬ У СФЕРІ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

АНОТАЦІЯ. У статті наведено науково-методичний підхід до обґрунтування інституційних рішень у сфері природокористування. Запропонований підхід на прикладі м. Суми надає можливість диференціювати зони зелених насаджень за величиною потенційного збитку довіклію від їх переведення у території іншого призначення та обґрунтувати, які зони потенційно можуть бути переведені у території іншого призначення, а які обов'язково мають залишитися зонами зелених насаджень.

КЛЮЧОВІ СЛОВА. Сталий розвиток, інституційне рішення в сфері природокористування, економічний збиток від забруднення навколишнього середовища, зона зелених насаджень.

Сьогодні економічна теорія і практика все гостріше стикаються з обмеженістю ресурсів, з вичерпним характером невідновних природних ресурсів і недостатністю асиміляційних властивостей природи для переробки відходів та забруднень, спричинених ді-

яльністю людини. Існування та наростання глобальних екологічних проблем, розвиток локальних криз і катастроф призводить до усвідомлення необхідності врахування стану навколишнього середовища при ухваленні економічних рішень. Реалії сучасної економіки демонструють, що ресурсний підхід до її розвитку, споживацьке ставлення до природних ресурсів спричиняють незбалансований розвиток всієї соціо-еколого-економічної системи.

Усвідомлення катастрофічності ситуації, що складається, стало причиною переходу багатьох країн світу, у тому числі України, на подальший шлях сталого соціо-еколого-економічного розвитку, що враховує обмеженість природно-ресурсного потенціалу. Проте для зміни техногенного типу розвитку економіки на сталий необхідна розробка цілісного еколого-економічного підходу до економічного зростання.

Саме тому питання інституційного забезпечення сталого розвитку є злובоденним для нашої країни. Більш того, в Україні інституційні засади сталого розвитку наразі ще не сформовані. Надзвичайного значення набувають питання обґрунтування інституційних рішень у сфері природокористування на основі принципів сталого розвитку.

Теоретико-методологічною основою дослідження стали наукові праці вітчизняних та зарубіжних учених, присвячені розвитку інституційної теорії: Т. Веблена [1], О.О. Аузана [2], О.О. Бренделєвої [3], В.В. Вольчика [4], Р.І. Капелюшнікова [5; 6], Г.Б. Клейнера [7], Д.С. Львова [8], Р.М. Нуреева [9], В.В. Дементьева [10], А.О. Олейника [11], О.Б. Тарушкіна [12], А.А. Ткача [13] та ін.

Інституційним перетворенням у природно-ресурсному секторі присвячені наукові нароби І.М. Вахович, З.В. Герасимчук, В.А. Голяна [14], Б.М. Данишилина [15], С.Е. Желасової [16], В.М. Трегобчука [17], М.А. Хвесика [18; 19] та ін.

Метою статті є удосконалення науково-методичного підходу до обґрунтування інституційних рішень у сфері природокористування на основі принципів сталого розвитку.

Інституційні рішення є різновидом управлінських рішень. Основна особливість інституційних рішень полягає в тому, що вони приймаються для встановлення певних правил поведінки, що будуть використані у майбутньому при прийнятті управлінських рішень.

Таким чином, інституційне рішення — це результат аналізу, прогнозування, оптимізації, економічного обґрунтування та вибору альтернативи дії для встановлення правил гри в суспільстві, що в майбутньому впливатимуть на управління соціально-економічною системою.

Під інституційним рішенням у сфері природокористування необхідно розуміти рішення стосовно впровадження формальних і неформальних норм, правил, компетенцій, процедур, які визначають поведінку суб'єктів господарювання у сфері природокористування.

Прийняття інституційних рішень у сфері природокористування може стати причиною нанесення або ж попередження економічного збитку довіллю в результаті впровадження і функціонування даного інституту. У випадку позитивного ефекту від впровадження та функціонування інституту розглядається попереджений збиток і можна визначати ефективність інституційного рішення як співвідношення ефекту від прийняття даного рішення (наприклад, відвернений економічний збиток від забруднення навколишнього середовища) та витрат на його прийняття та контроль за його дотриманням.

У разі, коли прийняття інституційного рішення пов'язане з нанесенням певних економічних збитків, доцільно визначати величину завданих економічних збитків, зумовлених прийняттям даного рішення. При цьому основними складовими економічного збитку від забруднення навколишнього середовища можуть бути: збиток від надмірної захворюваності населення, збиток житлово-комунального господарству, збиток сільському та лісовому господарству, збиток промисловості. Також можуть бути і інші складові збитку залежно від особливостей інституційного рішення, що приймається у сфері природокористування. Зазначені складові економічного збитку запропоновано розраховувати згідно існуючих методик [20, 21].

З огляду на зазначене вище розглянемо доцільність прийняття рішення про зміну цільового призначення земельної ділянки зони зелених насаджень як приклад інституційного рішення в сфері природокористування.

Формування екологічно сприятливого середовища є провідним завданням містобудування. З огляду на це зростає роль зелених насаджень, адже їх стан та система озеленення міста визначають якість міського середовища. Вплив озеленення на здоров'я мешканців міста є розмаїтим. Численні дослідження зарубіжних та вітчизняних учених доводять, що зелені насадження знижують вплив пилу і шкідливих газів на людину, і таким чином, зменшують негативний вплив забруднюючих речовин на здоров'я населення. Зелені насадження серед забудови сприяють поліпшенню мезо- і мікроклімату та санітарно-гігієнічних умов: насадження сповільнюють швидкість вітру, затримують пил і аерозолі, по-

глинають газові домішки з атмосферного повітря, зменшують силу звукових хвиль, створюють природне пейзажне середовище у місті тощо [22].

Взагалі, зелені насадження — це деревна, чагарникова, квіткова та трав'яна рослинність природного та штучного походження на визначеній території населеного пункту [23].

З означеного випливає, що екологічно доцільне планування та озеленення міських території слід розглядати сьогодні як засіб еколого-містобудівного регулювання та підтримки умов сталого розвитку території.

За критерій доцільності прийняття зазначеного рішення приймається мінімум економічного збитку від переведення i -ї зони зелених насаджень у територію іншого призначення.

При цьому економічний збиток від переведення i -ї зони зелених насаджень у територію іншого призначення пропонуємо розраховувати шляхом урахування, перш за все, збитку здоров'ю населення від зменшення площі озеленення міста; збитку житлово-комунальному господарству, обумовленого збільшенням пилу в результаті зменшення площі зелених насаджень міста; збитку від порушення водозахисної зони в результаті скорочення зони зелених насаджень у водозахисній зоні та будівництва споруд на прибережній території; збитку від втрати рекреаційного ефекту, що був обумовлений наявністю зелених насаджень на певній земельній ділянці.

$$Z_i^{\text{зел}} = Z_{o.d}^{\text{екол}} + Z_i^{\text{жскг}} + Z_i^{\text{вз}} + Z_i^p, \quad (1)$$

де $Z_i^{\text{зел}}$ — питомий економічний збиток від переведення i -ї зони зелених насаджень у територію іншого призначення, грн/га;

$Z_{o.d}^{\text{екол}}$ — економічний збиток від екологічнообумовленої захворюваності хворобами органів дихання у зв'язку з переведенням i -ї зони зелених насаджень у територію іншого призначення, грн/га;

$Z_i^{\text{жскг}}$ — економічний збиток житлово-комунальному господарству, обумовлений зміною цільового призначення i -ї земельної ділянки зони зелених насаджень, грн/га;

$Z_i^{\text{вз}}$ — економічний збиток від порушення i -ї водозахисної зони в результаті зменшення зелених насаджень у водозахисній зоні та будівництва споруд на прибережній території, грн/га;

Z_i^p — економічний збиток від втрати рекреаційного ефекту, що був обумовлений наявністю зелених насаджень на i -й земельній ділянці, грн/га.

Для розрахунку економічного збитку від надмірної захворюваності та збитку житлово-комунальному господарству пропонуємо застосовувати існуючі методики [20; 21]. Складність викликає оцінка економічного збитку від втрати рекреаційного ефекту та від порушення водозахисної зони. Z_i^p включає збиток від втрати флори та фауни, естетичний збиток, збиток від неможливості повноцінного відпочинку, і як результат, зменшення національного доходу, і т.д. Z_i^{63} включає збиток від втрати флори та фауни, збиток від порушення ґрунтів, збиток від зниження якості води у водоймищі, естетичний збиток і т.д.

Проте в зв'язку з відсутністю статистичної бази для розрахунку зазначених складових економічного збитку від зміни цільового призначення земельної ділянки зони зелених насаджень, а також з огляду на те, що економічний збиток від погіршення здоров'я населення складає 43—45 % загального економічного збитку від забруднення атмосфери [24], за основу розрахунку було взято саме збиток здоров'ю населення в результаті негативного впливу забруднення атмосферного повітря на органи дихання населення. Усі інші види збитків було враховано через застосування корегувальних коефіцієнтів γ залежно від особливостей місцезнаходження зони зелених насаджень.

Таким чином, економічний збиток від переведення зони зелених насаджень у територію іншого призначення запропоновано розраховувати за формулою:

$$Z_{\text{зел}} = \gamma \cdot \frac{Z_{o,\partial}^{\text{екол}}}{S_{\text{зел}}}, \quad (2)$$

де $Z_{\text{зел}}$ — економічний збиток від переведення зони зелених насаджень у територію іншого призначення, грн/га; γ — корегувальний коефіцієнт, що враховує особливості місцезнаходження зони зелених насаджень (встановлюється на основі державних будівельних норм [25], що враховують необхідність додаткового озеленення окремих територій); $Z_{o,\partial}^{\text{екол}}$ — збиток від екологічно обумовленої захворюваності хворобами органів дихання у зв'язку з переведенням зони зелених насаджень у територію іншого призначення, грн; $S_{\text{зел}}$ — площа зелених насаджень, га.

При цьому збиток від екологічнообумовленої захворюваності хворобами органів дихання у зв'язку з переведенням зони зелених насаджень у територію іншого призначення пропонуємо визначати наступним чином:

$$З_{о.д}^{екол} = \frac{Y_{о.д}}{1000} \cdot N \cdot B_{л}^{ср} \cdot T, \quad (3)$$

де N — загальна кількість населення міста, чол.; $B_{л}^{ср}$ — середня величина збитку, що виникає в результаті захворювання людей хворобами органів дихання, грн; T — середній термін служби споруди, років; $Y_{о.д}$ — екологічно обумовлена захворюваність населення хворобами органів дихання, випадків на 1000 чоловік (пропонується розраховувати на основі методики [26, с. 75]).

Загальний економічний збиток від переведення зон зелених насаджень у територію іншого призначення розраховується за формулою:

$$З_{зел}^{заг} = \sum_{i=1}^n \gamma_i \cdot \frac{З_{о.д}^{екол}}{S_{зел}}, \quad (4)$$

де $З_{зел}^{заг}$ — загальний економічний збиток від переведення зон зелених насаджень міста у територію іншого призначення, грн/га; n — кількість зон зелених насаджень різного місцезнаходження, шт.

За результатами проведених розрахунків економічного збитку від зміни цільового призначення зон зелених насаджень у м. Суми отримано наступні дані.

Таблиця 1

**ЕКОНОМІЧНИЙ ЗБИТОК ВІД ЗМІНИ ЦІЛЬОВОГО
ПРИЗНАЧЕННЯ ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ ЗОНИ ЗЕЛЕНИХ НАСАДЖЕНЬ***

№	Зона зелених насаджень	Корегу- вальний коефіцієнт (γ)	Величина економічного збитку (Ззел), грн/га
1	Зона зелених насаджень знаходиться на території рекреаційної зони	1,2	7848875,74
2	Зона зелених насаджень знаходиться на прибережній території водоймища	0,9	5886656,80
3	Зона зелених насаджень знаходиться поблизу автостради	1,05	6867766,27
4	Зона зелених насаджень знаходиться у «спальному» районі	1	6540729,78
5	Зона зелених насаджень знаходиться поблизу виробничого комплексу: І класу шкідливості ІІ класу шкідливості	1,2 1,15	7848875,74 7521839,25
6	Зона зелених насаджень знаходиться поблизу залізничного вузла	1,05	6867766,27

* Розраховано на основі [27, 28].

Запропонований науково-методичний підхід дає можливість оцінити вартісну величину збитку від переведення зони зелених насаджень у територію іншого призначення. А у випадку рішення про введення мораторію на зміну цільового призначення земельних ділянок зон зелених насаджень — визначити економічний ефект від природоохоронної діяльності на основі величини відверненого збитку, розрахованої за наведеною методикою (формули (1) — (4)).

На основі проведеного аналізу запропоновано алгоритм (рис. 1) обґрунтування інституційного рішення у сфері природокористування.

За основні критерії обґрунтування рішення прийнято належність земельної ділянки до природної території з особливим статусом охорони та мінімальну норму озеленення міста — ($S_{\min}$).

При цьому Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) рекомендує, щоб на одного мешканця міста припадало 50 м² міських зелених насаджень. Саме така площа зелених насаджень є необхідною для забезпечення оптимальної норми кисню на людину [22]. Норми озеленення території міської забудови встановлюються залежно від народногосподарського профілю міста і його місцезнаходження.

За критерієм мінімуму економічного збитку від зміни цільового призначення *i*-ї земельної ділянки зони зелених насаджень обирається зона, що буде переведена у територію іншого призначення. Величина економічного збитку від переведення цієї зони зелених насаджень у територію іншого призначення має сплачуватися у вигляді компенсації до спеціального фонду міського бюджету і використовуватися в подальшому для створення нової зони зелених насаджень та на підтримання вже існуючих зелених зон у належному стані.

У випадку невідповідності вихідних даних зазначеним критеріям інституційне рішення щодо зміни цільового призначення земельних ділянок зон зелених насаджень не приймається. У даному разі можна визначити економічний ефект від природоохоронної діяльності на основі величини відверненого збитку, пов'язаного із захворюваністю населення від забрудненням навколишнього середовища.

Запропонований підхід дає можливість визначити доцільність прийняття інституційного рішення у сфері природокористування на основі принципів сталого розвитку.

На основі запропонованого підходу було проведено аналіз можливості зміни цільового призначення земельних ділянок зон зелених насаджень в районах обслуговування багатопрофільних медичних закладів м. Суми.

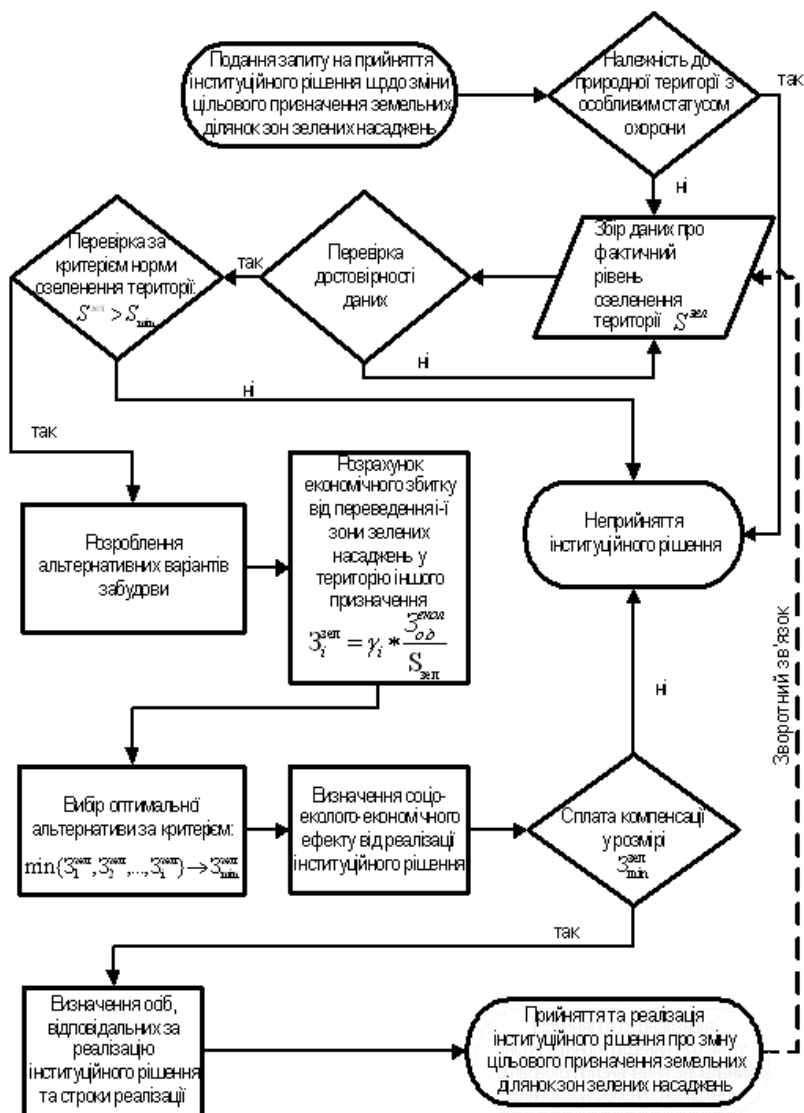

Рис. 1. Алгоритм обґрунтування інституційного рішення у сфері природокористування

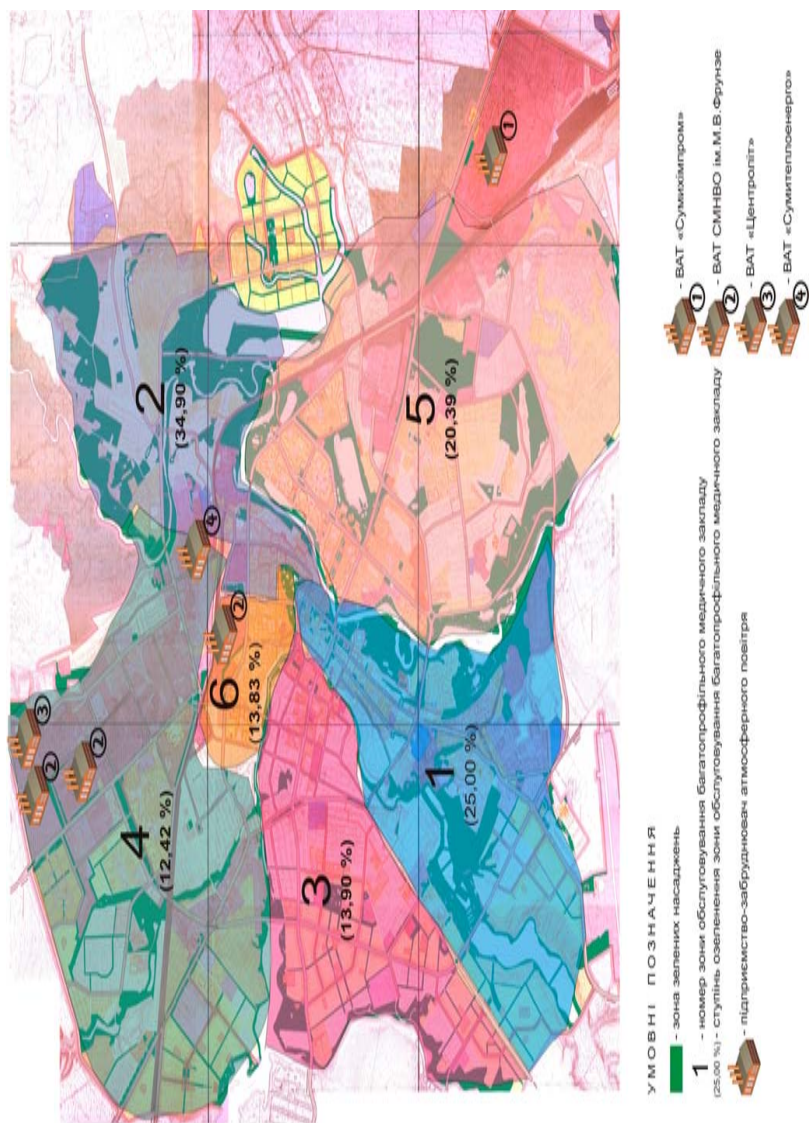

Рис. 2. Карта озеленення в районах обслуговування багатопрофільних медичних закладів м. Суми

Спочатку було розраховано середнє значення ступеня озеленення міста через співставлення площі озелененої території міста до загальної площі міста. Далі було виокремлено 6 районів відповідно до основних лікувальних закладів міста (рис. 2). Розподіл районів обслуговування зазначених медичних закладів було проведено на основі даних Центру медичної статистики та аналізу Сумського відділу охорони здоров'я.

За даними [28] було визначено ступінь озеленення районів міста. З використанням корегувальних коефіцієнтів (див. табл. 1) було розраховано норму озеленення для кожного зазначеного району (табл. 2).

Таблиця 2

Район міста	Загальна площа, га	Площа зелених насаджень, га	Ступінь озеленення території, %	Норма озеленення території, %	Відповідність нормі озеленення території (так/ні)	Можливість переведення у територію іншого призначення (так/ні)
1	1609,2	402,3	25,00	24,00	так	так
2	1244,1	434,2	34,90	24,84	так	так
3	1180,2	164,1	13,90	20,00	ні	ні
4	2152,2	267,4	12,42	24,00	ні	ні
5	2562,6	522,4	20,39	24,00	ні	ні
6	251,7	34,8	13,83	20,00	ні	ні
Всього	9000	1825,2	—	—	—	—

У результаті порівняння ступеня озеленення району зі значенням норми озеленення для даного району було зроблено висновки про можливість переведення зони зелених насаджень певного району міста у територію іншого призначення.

Таким чином, запропонований підхід на прикладі м. Суми надав можливість диференціювати зони зелених насаджень за величиною потенційного збитку довкіллю від їх переведення у територію іншого призначення. Обґрунтовано, які зони потенційно можуть бути переведені у території іншого призначення за умови дотримання мінімальної норми озеленення міста і сплати компенсації у розмірі величини економічного збитку довкіллю до спеці-

ального фонду міського бюджету, а які зони обов'язково мають залишитися зонами зелених насаджень. Так, для 1% площі району № 1 може бути змінено цільове призначення земельних ділянок, тобто 16,092 га. Також потенційно може бути переведено 125,156 га зони зелених насаджень у територію іншого призначення у районі № 2. Для інших районів м. Суми зазначені зони обов'язково мають залишитися зонами зелених насаджень, адже у даних районах міста вже спостерігається недостатність озеленення, і необхідно зберігати існуючі зелені насадження та, по можливості, збільшувати їх територію. Ці території не можна розглядати у якості резерву для нового будівництва, скорочення ж її у наслідок такого будівництва треба розглядати як злочин проти людини та наступних поколінь.

Література

1. Веблен Т. Теория праздного класса / Т. Веблен; [пер. с англ.]. — М.: Прогресс, 1984. — 367 с.
2. Институциональная экономика: новая институциональная экономическая теория: / общая ред. д.э.н., проф. А.А. Аузана. — М.: ИНФРА-М, 2006. — 416 с.
3. Бренделева Е.А. Неоинституциональная экономическая теория / под общ. ред. А.В. Сидоровича]. — М.: Дело и Сервис, 2006. — 352 с.
4. Вольчик В.В. Нейтральные рынки, нейтральные институты и экономическая эволюция / В.В. Вольчик // Экономический вестник Ростовского государственного университета. — 2003. — Т. 2. — № 12. — С. 55—68.
5. Капелюшников Р. Где начало того конца?.. (к вопросу об окончании переходного периода в России) / Р. Капелюшников // Вопросы экономики. — 2001. — № 1.
6. Капелюшников Р. Влияние характеристик собственности на результаты экономической деятельности российских промышленных предприятий / Р. Капелюшников, Н. Демина // Вопросы экономики. — 2005. — № 2.
7. Клейнер Г.Б. Эволюция институциональных систем / Клейнер Г.Б. — М.: Наука, 2004. — 240 с.
8. Введение в институциональную экономику / ред. Д.С. Львова] — М.: Издательство «Экономика», 2005. — 639 с.
9. Нуреев Р.М. Теория развития: институциональные концепции становления рыночной экономики / Р.М. Нуреев // Вопросы экономики. — 2000. — № 6.
10. Постсоветский институционализм: [монография / ред. Р.М. Нуреева, В.В. Дементьева]. — Донецк: Каштан, 2005. — 480 с.

11. Институциональная экономика / общ. ред. А.Н. Олейника. — М.: ИНФРА-М, 2007. — 704 с.
12. Тарушкин А.Б. Институциональная экономика / А.Б. Тарушкин. — СПб.: Питер, 2004. — 368 с.
13. Ткач А.А. Інституціональні основи ринкової інфраструктури: [монографія] / А.А. Ткач. — К., 2005. — 295 с.
14. Герасимчук З.В. Трансформація інституціонального механізму природокористування в умовах глобалізації: екологічні імперативи та системні суперечності: [монографія] / З.В. Герасимчук, І.М. Вахович, В.А. Голян, А.О. Олексюк. — Луцьк: «Надстир'я», 2006. — 228 с.
15. Данилишин Б. Реформування відносин власності на природні ресурси / Б. Данилишин, В. Міщенко // Економіка України. — 2003. — № 9. — С. 34—42.
16. Желаева С.Э. Институциональные аспекты устойчивого развития социо-эколого-экономических систем различных типов / С.Э. Желаева, В.Е. Сактоев, Е.Д. Цыренова. — Улан-Удэ: Изд-во ВСГТУ, 2005. — 156 с.
17. Економічний розвиток України: інституціональне та ресурсне забезпечення: монографія / [О.М. Алимов, А.І. Даниленко, В.М. Трегобчук та ін.]. — К.: Об'єднаний ін-т економіки НАН України, 2005. — 540 с.
18. Хвесик М. Інституціональне забезпечення землекористування: теорія і практика: [монографія] / М. Хвесик, В. Голян. — К.: Книжкове вид-во НАУ, 2006. — 260 с.
19. Хвесик М.А. Інституціональна модель природокористування: пострадянський формат: [монографія] / М.А. Хвесик. — К.: Кондор, 2007. — 788 с.
20. Балацкий О. Ф. Антология экономики чистой среды / О. Ф. Балацкий. — Сумы: ИТД «Университетская книга», 2007. — 272 с.
21. Царенко О. М. Економіка та менеджмент екологізації АПК: монографія / О. М. Царенко, В. П. Щербань, П. В. Тархов. — Сумы: ВТД «Університетська книга», 2002. — 256 с.
22. Кучерявий В. П. Озеленення населених місць / В. П. Кучерявий. — Львів: Світ, 2005. — 456 с.
23. Правила утримання зелених насаджень у населених пунктах України : Наказ Міністерства будівництва, архітектури та житлово-комунального господарства України : від 10 квітня 2006 року, № 105. — Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?code=z0880-06>.
24. Методи оцінки екологічних втрат / Л. Г. Мельник, М. К. Шапочка, О. І. Карінцева та ін.; за ред. Л. Г. Мельника і О. І. Карінцевої. — Сумы : ВТД «Університетська книга», 2004. — 288 с.
25. ДБН 360-92** «Містобудування. Планування і забудова міських і селищних поселень» [Електронний ресурс] . — Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ed 1992 04 17/ FIN35002.html#
26. Балацкий О. Ф. Экономика и качество окружающей природной среды / О. Ф. Балацкий, Л. Г. Мельник, А. Ф. Яковлев. — Ленинград: Гидрометеиздат, 1984. — 191 с.

27. Стан навколишнього природного середовища в Сумській області у 2008 році : доповідь. — Суми: ПКП «Еллада S», 2009. — 84 с.

28. Генеральний план міста Суми [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://meria.sumy.ua/ua/documents/general_plan. — Дата доступу: 27.06.2009. — Заголовок з екрану.

Стаття надійшла до редакції 28.05.2010 р.

В. М. Горбачук, к.ф.-м.н., с.н.с.,
Інститут кібернетики імені В. М. Глушкова НАН України

ДИНАМІКА БАЗОВИХ ЕКОЛОГО- ЕКОНОМІЧНИХ ІНДИКАТОРІВ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ ПРОТЯГОМ 2005—2009 РР.

АНОТАЦІЯ. Досліджуються економіко-екологічні показники регіонів України та їх вплив на соціально-економічний розвиток.

КЛЮЧОВІ СЛОВА. Еколого-економічні індикатори.

Питання доступності еколого-економічних індикаторів України та її регіонів залишається актуальною проблемою з часів Чорнобильської катастрофи. Якщо у 1986 р. ця проблема була пов'язана, насамперед, з обмеженістю відповідної публічної інформації і офіційною боротьбою з радіофобією, то станом на 2010 р. проблема пов'язана з безконтрольним розшаруванням населення за доходами, інтересами та цінностями, можливостями формувати, висловлювати і захищати інтереси та цінності.

Соціально-економічний розвиток на пострадянському просторі, зокрема у Східній Європі, з 1980-х років дає важливі спостереження для інституційної економічної теорії [1]. Про це прямо зазначив Нобелівський лауреат 1991 р. Коуз (Великобританія, США): «Мало сенсу в обговоренні економістами процесу обміну без специфікації інституціональної структури, в якій відбувається торгівля, адже це позначається і на стимулах виробничого процесу, і на транзакційних витратах. Гадаю, це тепер починають визнавати — і це стало кришталево ясним завдяки тому, що відбувається сьогодні в Східній Європі» [2, с. 316].

Загалом з 1917 р. радянський простір слугував наочним прикладом для перевірки економічних теорій, про що пише Коуз: «Після періоду війни і громадянської ворожнечі та початкового періоду централізованого контролю Ленін запровадив нову еко-